

Søren Kierkegaard: escriptor religiós?

Lectura del *Punt de vista sobre la meva activitat com a escriptor*

Dolors Perarnau

«Què ha estat, doncs, revelat? *No res en absolut*, si la pregunta sobre la revelació és una pregunta sobre una doctrina, [...] sobre misteris que, quan són comunicats, són coneguts d'una vegada per totes. Però tot, en quant s'obren a l'home els ulls respecte de si mateix i pot altre cop entendre's.»

BULTMANN, *Creure i comprendre*, III, 27, J.C.B., Tübingen, 1960.

1. Introducció

Com a escriptor, Søren Kierkegaard plasma el seu pensament d'una manera indirecta, en les obres firmades amb pseudònim, i d'una manera directa en els seus *Diaris i papers*, en els *Discursos edificants* i en les obres firmades amb el seu propi nom. Aquesta ha estat la visió dualista de la producció kierkegaardiana al llarg dels darrers anys fins ara en fa una dotzena. Per això també, en la producció kierkegaardiana s'ha traçat una línia divisòria entre el que s'anomenen obres de comunicació indirecta i obres de comunicació directa, essent les darreres les fidels representants del pensament kierkegaardian i el criteri d'interpretació per a la lectura. Tal divisió sembla fonamentar-se en els mateixos mots de Kierkegaard dins «Una primera i darrera explicació»¹:

1. Aquest text clou la *Postil·la conclusiva i no científica* de Johannes Climacus i té com a objectiu aclarir definitivament la relació d'autoria que Kierkegaard estableix amb els textos pseudònims.

La meua pseudonímia o polinímia no ha tingut un fonament *casual* en la meua *persona* [...], sinó un d'*essencial* en la *producció* mateixa [...]. El que he escrit és certament meu, encara que només en el sentit que hi he posat la productiva individual

litat poètico-real i que mitjançant l'audibilitat de la rèplica li he posat a la boca la seva concepció de vida. Car la meua condició depassa la del poeta que *poetitz*a persones malgrat ser *ell mateix l'autor* en el pròleg. Jo sóc justament de manera impersonal o personal la tercera persona, un *souffleur*, el qual, poèticament, ha produït *autors*, els *pròlegs* de qui són novament llur producció, fins i tot els *noms* de qui ho són. És així que en els llibres pseudònims no hi ha ni un sol mot meu; no en tinc cap opinió si no és com a tercer, ni cap coneixement de llur sentit si no és com a lector².

El meu interès en aquest article, tanmateix, no és tant afegir arguments a favor o en contra de la divisió suara esmentada, a saber, comunicació directa i indirecta, com assenyalar l'equívoc que s'ha produït a l'hora d'interpretar-la. Bo i relacionant comunicació indirecta i obres pseudònimes, hom ha caigut en la temptació d'establir també una relació entre comunicació directa i obres firmades amb el propi nom. D'aquesta manera, hom ha desplaçat l'autoria als pseudònims, però ha seguit mantenint-la en la signatura de Kierkegaard, com si aquesta fos suficient per a identificar el nom de l'escriptor amb la persona històrica³. Kierkegaard mai no establí una relació d'aquest tipus. És més, la constant dialèctica i pseudonímia emprada en les obres no li ho permetrien. És per aquest motiu que si Kierkegaard parla de comunicació directa ho fa sempre en termes de comunicació i no d'autoria.

En les lliçons sobre *La dialèctica de la comunicació ètica i ètico-religiosa*, Kierkegaard defineix la comunicació directa com a «mètode de comunicació de saber» en oposició amb la comunicació indirecta que és definida com a «mètode de comunicació de possibilitat»⁴. Així mateix, segons Kierkegaard, el «directa» de la comunicació dista molt de dir-se en relació amb una autoria, car és una estratègia discursiva que solament pren interès en la comunicació. No obstant això, i en comptes de prendre els pseudònims com a possible descrèdit de la firma de l'autor, la divisió entre comunicació directa i indirecta s'ha continuat interpretant com una divisió d'autoritat, en la qual Kierkegaard es distancia de les obres pseudònimes i pren posició en les obres firmades amb el seu propi nom.

En aquest context, convé de fer ressaltar que *El punt de vista sobre la meua activitat com a escriptor* és una obra que es diu ser de comunicació directa en quant Kierkegaard la signa com a autor. A diferència de les obres de comunicació indirecta on l'autoritat de Kierkegaard queda relegada a la multiplicitat dels seus pseudònims, *El punt de vista* és una obra que gaudeix de l'autoritat de Kierkegaard mateix per a dir, «d'una vegada per totes» i «tan directament, obertament i rotundament com sigui possible», el que l'autor com a escriptor declara ser⁵. El subtítol de l'obra sembla ser-ne bona prova: «Una comunicació directa, relat per a la història [*En*

2. SKS 7, 569-570 (*Søren Kierkegaard's Skrifter*. Copenhagen: Søren Kierkegaard Forskningscenteret i Gad, 1997; si bé encara incompleta, faig ús d'aquesta nova i volgutament definitiva edició crítica sempre que sigui possible). D'aquí en endavant citat com a SKS, volum i número de pàgina o d'entrada. Traducció de B. SÀEZ TAJAFUERCE, *Enraonar* [Barcelona], 29, 1998, pp. 159-162.

3. Vegeu H. FENGER, *Kierkegaard, The Myths and their Origins* (títol original danès: *Kierkegaard-myter og Kierkegaard-bilder*). New Haven: Yale University Press, 1980; i C. NORRIS, «Fictions of Authority: Narrative and Viewpoint in Kierkegaard's Writings», dins *The Deconstructive Turn: Essays in the Rhetoric of Philosophy*. Londres i Nova York: Methuen, 1984, pp. 85-106. Autors que, salvant les diferències, posen també sota sospita la relació directa que s'estableix entre Kierkegaard i les obres firmades amb el seu propi nom.

4. Cf. *Pap.* VIII, 2, B 79-89 (*Søren Kierkegaard Papirer*. Copenhagen: Gyldendal, 1968-1978). D'aquí endavant citat com a *Pap.*, volum, secció i número d'entrada. Totes les traduccions d'aquest treball són a càrrec meu, llevat que s'indiqui el contrari.

5. SVI XIII, 517 (*Søren Kierkegaard Samlede Værker*. Copenhagen: Gyldendal, 1901-1906). D'aquí endavant citat com a SVI, volum i número de pàgina.

6. Vegeu J. GARFF, «The eyes of Argus: The Point of view and Points of view on Kierkegaard's Work as an Author», dins *Critical Reader*. Oxford: Blackwell Publishers, 1998, pp. 75-102. Article on es discuteix el privilegi d'autoritat que té *El Punt de vista* respecte d'altres declaracions de Kierkegaard envers la seva obra. Així mateix, vegeu també la críti-

ca que Sylvia Walsh fa a Garff en «Reading Kierkegaard with Kierkegaard Against Garff». *Soren Kierkegaard Newsletter* [Minnesota], 38, 1999, pp. 4-8.

7. Pel que fa a les ressenyes de l'època, convé destacar la de Rudelbach i la de Bloch, el qual, respectivament, descriu *El punt de vista* com l'obra que dona d'una vegada per totes «la clau» per a entendre Kierkegaard i la seva producció: «El punt de vista és la clau vital de l'obra kierkegaardiana i de la seva coherència interna, és el que pot anomenar-se la seva dedicació i el seu pla»; «Allò que és interessant als ulls del món, l'interessant, es perd amb aquesta comunicació directa. L'enigma s'endevina, la part de l'autor es revela als ulls del món» (cf. «Historical Introduction» a S. KIERKEGAARD, *The Concept of Anxiety*. Princeton: Princeton University Press, 1980, pp. xx-xxii). Quant a la interpretació que se n'ha fet al llarg dels anys d'investigació kierkegaardiana, cal remarcar que la majoria d'estudiosos de Kierkegaard també consideren *El punt de vista* com a clau de lectura. Vegeu, per exemple, en el nostre país, Francesc TORRALBA «Kierkegaard: L'escriptura al servei del cristianisme», *Qüestions de Vida Cristiana* [Barcelona], 181, 1996, pp. 38-49), Carlos GOÑI (*El valor eterno del tiempo: Introducción a Kierkegaard*. Barcelona: PPU, 1996, pp. 35-53) i Manuel SUANCES (*Soren Kierkegaard, tomo I: Vida de un filósofo atormentado*. Madrid: UNED, 1997, pp. 174-186). No cal dir que la versió castellana que Velloso ens ofereix del títol de l'obra (S. KIERKEGAARD, *Mi punto de vista*, Buenos Aires: Aguilar, 1959, pp. 18-21) ja denota la precarietat de la seva traducció, per tal com en l'original danès -*Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*- no s'hi troba cap mena de possessiu que determini el «punt de vista» sinó l'article definit que el fa precisament ser *el* punt de vista (*Synspunktet*) i no *un* punt de vista i, encara menys, *el meu* punt de vista. Com veurem, aquest «minucios» detall de l'article de *El punt de vista* és de summa importància en el meu treball, car hi configura el nus de la qüestió.

8. SVI XIII, 517-518.

lige frem meddelelse, rapport til historien]). *El Punt de vista* en quant text és, doncs, autoritari, puix que no es presenta com un text més de Kierkegaard, sinó com el text dels textos, el «meta-text», en paraules de Joakim Garff, que dona significat i sentit a tota la producció kierkegaardiana⁶. Essent així, *El punt de vista* sembla la clau que obre la porta a tots els misteris de l'autor, la poció màgica que definitivament ens convertirà en el que en fatigoses hores d'investigació kierkegaardiana somiàvem poder ser: posseïdors de l'obra de Søren Kierkegaard i no solament els seus posseïts. Si més no, aquesta en va ser la seva primera recepció i n'ha estat la interpretació vigent durant els darrers anys⁷.

Ara bé, abans d'agafar ingènuament la clau i endinsar-nos de ple en el paradís que promet, faríem bé de preguntar-nos per l'existència mateixa de tal paradís i no deixar-nos entabanar, de bones a primeres, per les grandeses que s'hi anuncien. És Kierkegaard mateix qui al llarg de les seves obres ha fet adonar-nos que tal paradís és massa diví per a la condició humana. És solament Déu qui té l'autoritat per a comunicar, mitjançant la revelació, una veritat absoluta i objectiva com la que *El punt de vista* pretén anunciar-nos. D'aquí ve que l'ésser humà no la pugui obtenir i s'hagi de conformar sempre amb el mer fet de desitjar-la en el si dels límits de la seva pròpia subjectivitat. Com casa, aleshores, aquesta ensenyança kierkegaardiana amb el tipus de veritat que *El punt de vista* afirma comunicar?

No és ara el moment de respondre a aquesta pregunta, ja que serà més endavant quan intentaré, per mitjà del text mateix, donar-hi resposta. Però sí que és el moment idoni per a reclamar la diferència, a vegades desdibuixada, que hi ha entre allò que el text *diu* fer i allò que *fa* realment. És aplicant precisament aquesta diferència que sorgeix en el si de l'obra mateixa una contradicció; una contradicció que posa sota sospita la pretesa autoritat i privilegi que aparenta tenir *El punt de vista* respecte a la resta de la producció. Per una banda, *El punt de vista* es presenta amb el dret d'afirmar el que realment significa Kierkegaard en quant escriptor: «El contingut d'aquesta petita obra és, doncs, el que veritablement sóc com a escriptor, que sóc i era un escriptor religiós, que tota la meua activitat com a escriptor es relaciona amb el cristianisme, amb el problema d'arribar a ser cristià, amb mires polèmiques directes o indirectes en aquella enorme il·lusió: la Cristiandat o en el fet que en un país com el nostre tots siguem cristians sense més ni més⁸. Però, per altra banda, el que realment fa *El punt de vista* és denegar precisament el dret que anteriorment deia afirmar, de manera que el que l'obra diu fer no tan sols no ho fa, sinó que, justament en fer-ho, acaba fent quelcom totalment contrari. Per això l'esmentada contradicció es presenta com una contradicció per-

formativa de l'estil de frases com: «Ho prometo: jo mai no faig promeses» o «no m'obeeixis». Si jo us prometo que mai no faig promeses, en prometre-us-ho, estic fent el contrari del que prometo que faig. De la mateixa manera que si jo us dic que no m'obeïu, demanant-ho, demano el contrari del que suposava demanar. Doncs bé, la contradicció que sorgeix en *El punt de vista* és del mateix estil, ja que no rau en el fet que el text tingui una intenció que després no realitzi, sinó, més aviat, en el fet que, en realitzar-la, en realitza, al mateix temps, una de contrària. En *El punt de vista*, Kierkegaard en quant autor s'afirma com un «escriptor religiós», però resulta que tot el que fa l'autor per erigir-se com a tal, no fa res més que desautoritzar-lo, i com més hi insisteix, més es fa palesa la seva manca de religiositat.

En la segona part d'aquest article miraré de posar de manifest l'esmentada contradicció, cosa que no significarà concloure que Kierkegaard en quant autor es contradia, sinó, per contra, concloure que serà en i gràcies a la contradicció que Kierkegaard en quant autor es corroborarà. Cal remarcar que una contradicció d'aquest tipus només sorgeix d'acord amb una lectura de l'obra feta des d'una concepció pragmàtica del llenguatge, en la qual sigui possible d'entendre el llenguatge no solament en termes de referència, sinó també en termes d'acció. El present article llegeix *El punt de vista* des d'aquesta perspectiva i postula que l'acció del text contradia el seu dir, en quant comunica una veritat que alhora desautoritza. D'aquesta manera, la contradicció a què ens exposa *El punt de vista* s'interpreta aquí com una estratègia discursiva més de Kierkegaard per tal de demostrar, de manera performativa, que ningú -llevat de Déu- no pot tenir l'autoritat per a comunicar directament i objectivament una veritat i que tot intent de fer-ho està prèviament condemnat al fracàs.

Així, doncs, i malgrat les aparences, *El punt de vista* gaudeix del mateix caràcter indirecte que la resta de la producció pseudònima, car, lluny d'imposar la veritat, acaba servint-se també de la *maièutica* per a disposar el lector vers la recerca subjectiva de la veritat que comunica. Malgrat la signatura de l'autor, *El punt de vista* fa també realitat allò que Kierkegaard deia del seu destí: «Sembla el meu destí discursejar en la veritat, en quant ho descobreixo, de tal manera que tota possible autoritat sigui simultàniament destruïda. Quedant sense autoritat, sense la més mínima credibilitat als ulls dels homes, dic la veritat i els col·loco així en la contradicció, de la qual només es poden deslliurar si s'apropien de la veritat per si mateixos. Solament madura la personalitat d'aquell qui s'apropia de la veritat, tant se val qui parli, l'ase de Balaam, un burleta amb la seva riallada, un apòstol o un àngel»⁹. I afegeixo: o Kierkegaard mateix.

2. La contradicció de realitzar una tasca irrealitzable: fent camí en l'aporia

En la introducció del *Punt de vista*, l'autor fa unes declaracions que ja apunten a una contradicció o ben bé a la sospita que aquestes declaracions actuïn com a tal. D'una banda, l'autor ens diu que, havent-hi «un temps per a callar i un temps per a parlar»¹⁰, ha assolit un punt en la seva carrera d'escriptor en què pot dir: «És possible i sento el desig de fer allò que ara considero per tant el meu deure: explicar, d'una vegada per totes i tan directament, obertament i rotundament com sigui possible, què és què, què dic que sóc com a escriptor»¹¹. Mentre que, d'una altra banda, afegeix: «Hi ha alguna cosa en mi i en la naturalesa dialèctica de la meua condició que fa impossible per a mi i impossible en si mateix portar a terme una "defensa" de la meua activitat com a escriptor [...]. És evident que no puc explicar la meua activitat com a escriptor en tota la seva integritat, o sigui amb la interioritat purament personal en la qual en poseixo l'explicació. I això, en part, és degut al fet que no puc fer pública la meua relació amb Déu, car és ni més ni menys que la universal interioritat humana que tota persona pot tenir»¹².

El punt de vista és un text que trenca el silenci que mantenia Kierkegaard envers la seva obra a fi d'explicar allò que l'autor significa en quant escriptor. Tanmateix, l'explicació d'allò que Kierkegaard és com a escriptor resulta ser ensem el misteri que no es pot revelar. Així, doncs, tot i tractar-se d'una comunicació directa i un relat per a la història, l'explicació del que Kierkegaard sigui com a escriptor continua essent un secret que l'autor no pot descobrir i que sols podrà compartir el lector que, com «aquell singular individu [hiin Enkelte]», tingui la «seriositat» i «interioritat» necessàries perquè hom li pugui «parlar en silenci»¹³. Si és així, hom es pregunta de què parlarà *El punt de vista*, una vegada sabut que allò que vol dir l'autor amb l'obra no pot ser dit.

En la primera part del text, l'autor mira de provar la duplicitat estètico-religiosa que travessa tota la seva obra: «Els *Dos discursos edificants* i el petit article es corresponen l'un a l'altre inversament i proven inversament que la duplicitat es troba tant al principi com al final»¹⁴. Amb la voluntat de fer allò que precisament en la introducció havia negat que faria per la seva impossibilitat, a saber, una «apologia»¹⁵ de la seva activitat com a escriptor, l'autor fa mans i mànigues per construir(-se) una unitat en la producció que demostrï la simetria entre obres estètiques (pseudònimes) i religioses. D'això es desprèn una divisió de la totalitat de la seva obra que, a part de ser inconsistent¹⁶, no s'adiu amb la totalitat de la seva producció¹⁷. Sembla, doncs, que només per mitjà d'una reducció de l'obra sigui possible establir-ne la unitat; cosa que evidencia la fictícia unitat de l'obra.

10. SVI XIII, 517.

11. Ídem. Les cursives són meves, aquí, i en les dues següents citacions.

12. *Ibid.*, pp. 518-520.

13. *Ibid.*, pp. 527-28.

14. *Ibid.*, p. 522.

15. Cf. *Ibid.*, p. 518

16. Per tal de donar una divisió simètrica, l'obra religiosa -*Divuit discursos edificants*- s'agrupa com a estètica, mentre que l'obra estètica -«La crisi i una crisi en la vida d'una actriu»- s'agrupa com a religiosa (*Ibid.*, p. 521 nota).

17. Segons Joakim Garff, ni el començament ni el final del conjunt de les obres donat per l'autor no té un vertader origen. No pas per oblit, obres dels inicis com la dissertació sobre el *Concepte d'ironia* o bé l'assaig sobre Hans Christian Andersen *Dels papers d'algú que encara viu* han estat silenciades. Així mateix, les obres que clouen el conjunt no són pas les últimes, ja que després hi ha altres escrits. A més a més, el fet que l'autor ometi una obra -*Una ressenya literària*- que pàgines abans citava amb relació a una altra qüestió suggereix la seva voluntat d'artifici (*op. cit.*, pp. 80-81). Per contra, Sylvia Walsh objecta a Garff que Kierkegaard no redueix la seva obra i que de cap manera no s'hi mostra inconsistent: «Des del principi, Kierkegaard ha considerat l'autoria, pròpiament dita, tenint el seu punt de partença en *O això o allò*» (*op. cit.*, p. 5). Sigui com sigui, i més enllà d'aquesta discussió acadèmica, l'autor està aquí donant sentit a la seva producció i, d'alguna manera, configurant un conjunt literari que no existeix per si mateix.

La duplicitat ha estat exposada, però es demana al lector que tingui sempre *in mente* que «el pensament que hi ha darrere la totalitat de l'activitat com a escriptor és: allò que significa arribar a ser cristià [*at blive Christen*]»¹⁸. Posats a demanar, si la producció estètica i religiosa és tan paral·lela –per cada obra estètica, una obra religiosa i viceversa–, a què es deu que la «perfecta simetria» es decanti per una de les seves parts? D'on prové el privilegi que acaba adquirint l'aspecte religiós? Sembla evident que aquest privilegi no prové tant de l'obra com de la declarada intenció de l'autor, a qui, conscient d'aquesta flaqueza, no li falta temps per a campar-se-la en dir-nos que «serveix de ben poc *qua* escriptor el que *qua* home assegurí haver pretès»¹⁹. I és que, perquè una obra sigui religiosa, no n'hi ha prou amb assumir que el seu autor ho és, car una cosa és la intenció de l'autor en la seva obra i una de ben diferent l'acompliment d'aquesta intenció per part de l'obra mateixa. Cal diferenciar, doncs, entre el que l'autor es proposa de fer amb l'obra i el que l'obra per si mateixa fa. Del fet que Kierkegaard sigui un autor religiós no se'n segueix, certament, que la seva obra també ho sigui, ja que això dependrà més de l'obra que de l'autor. Per tant, dir que l'obra és religiosa basant-se en el fet que el seu autor ho és, és caure en la fal·làcia intencionalista i no distingir l'obra de les declarades intencions del seu autor, les quals, al seu torn, «serveixen de ben poc»²⁰ quan allò que està en qüestió és justament la religiositat de l'obra *qua* text i no la de l'autor.

Fent ostentació de la distinció que poques pàgines abans semblava no tenir en compte, l'autor s'inclina ara a donar una visió objectiva de les seves pròpies obres: «Si, en qualitat de tercera persona, com a lector, no puc acreditar a partir dels escrits que el que jo afirmo és així i que no pot ser d'una altra manera, no se m'acudiria mai desitjar guanyar una causa que considero perduda»²¹. No obstant això, l'autor acaba aquesta primera part fent allò que de tan poc li servia *qua* escriptor, a saber, «una declaració directa [*en ligefrem Forsikkring*]»²² que és i era un escriptor religiós: «*O això o allò* fou, estrictament parlant, escrit en un monestir i *jo puc assegurar [forsikkre]* [...] que l'autor de *O això o allò* dedicava, pel seu propi bé, un temps determinat cada dia, regularment i amb escrupolositat monàstica, a llegir escrits edificants, cosa que amb temor i molt tremolor considerava de la seva responsabilitat»²³. Des d'un punt de vista textual, el que pugui haver fet o deixat de fer l'autor durant la producció resulta absolutament arbitrari per a l'obra. L'autor n'és plenament conscient, ja que ha estat ell mateix qui ha informat de la inutilitat de l'acte. Amb tot, no s'absté de fer-nos-ho saber.

Així, doncs, i malgrat tot el que es digui per a aclarir-la, la duplicitat continuarà vigent i tot intent de superar-la tindrà l'efectivitat d'una mera «declaració», o sigui, no solament cap efecte, sinó, al mateix temps, el seu efecte contrari: prova fefaent que, en realitat, la

18. *SVI XIII*, 529 nota.

19. *Ibid.*, p. 524.

20. *Idem*.

21. *Ibid.*, p. 524.

22. Cf. *Ibid.*, p. 524.

23. *Ibid.*, p. 526. Les cursives són meves.

suposada «religiositat» de l'escriptor no és tal. Més endavant l'autor mateix sembla obsequiar-nos amb les precises paraules: «Un comunicador de l'àmbit religiós pot estar molt ansiós de ser considerat religiós. Si aquest és el cas, demostra clarament que el comunicador en qüestió no és un caràcter autènticament religiós»²⁴.

En el capítol primer de la segona part, Kierkegaard sembla donar l'explicació ja abans anunciada, «l'explicació que l'autor és i era un escriptor religiós» *qua* lector, o sigui una «visió objectiva» de les obres²⁵. Tanmateix, el privilegi que adquireix l'aspecte religiós en detriment de l'estètic s'argumenta, altre cop, a partir de la intenció de l'autor i no pas a partir de l'obra mateixa: el caràcter estètic de les obres ha estat només una «incògnita» i un «engany al servei del cristianisme»²⁶, escriu Kierkegaard, i afegeix: «Si és una il·lusió que tots siguem cristians i si s'ha de fer alguna cosa respecte a això, cal fer-ho indirectament, no per un que pregoni a crits ser un cristià extraordinari, sinó per un que, més ben orientat, ni tan sols es declari cristià»²⁷. «Per tant, l'escriptor religiós, abans que res, s'ha de posar en contacte amb els homes, és a dir, ha de començar amb una tasca estètica»²⁸.

De manera anàloga a Sòcrates –el qual sols sabia que no sabia res–, que conduïa els seus deixebles vers l'actitud de disponibilitat per a rebre el saber, l'autor –fent veure que és un escriptor estètic i, per tant, no religiós– disposa la cristiandat [*Christenhed*] a descobrir de nou el cristianisme [*Christendom*]. Sòcrates utilitzava un mètode negatiu, la ironia, per a buidar i alliberar el deixeble de tot pseudo-saber que obstruís la seva disposició a saber. De manera similar, l'escriptor religiós utilitza un mètode negatiu, l'«engany»²⁹, per a alliberar la cristiandat de la il·lusió que obstrueix l'autèntica vida cristiana. L'engany, emperò, requereix més que una maièutica socràtica. I això és precisament el que ens explica i ens justifica l'autor en el capítol segon d'aquesta segona part, on es parla del peculiar *modus vivendi* que ha exercit en relació amb la producció estètica i religiosa. ¿Es tracta, ara, una vegada construïda la unitat en la producció de produir-se a ell mateix en relació amb aquesta? ¿Es tracta, ara, de produir una ficció autobiogràfica que s'adigui amb la ficció de la unitat de la producció?

En aquest capítol, l'autor explica detalladament les estratègies emprades com a suport existencial de la seva producció: «Estic convençut que rarament cap autor ha emprat tanta astúcia, intriga i murrieria per a guanyar honor i reputació en el món a fi d'enganyar-lo, com jo he emprat per enganyar-lo inversament en benefici de la veritat»³⁰. Així i tot, en el transcurs del relat, l'autor té la voluntat de donar proves de la seva veracitat: «El suspicaç pot no creure en la meua paraula, car el llibre de comptes de Luno *pot demostrar-ho*»³¹, tal com pàgines abans el nom de Giodwad (corrector de proves de *O això o allò*) era usat per a donar validesa a l'anècdota del teatre³². Àdhuc els

24. *Ibid.*, p. 537.

25. *Ibid.*, p. 524.

26. *Ibid.*, p. 518.

27. *Ibid.*, p. 531.

28. *Ibid.*, p. 532.

29. *Ibid.*, p. 540.

30. *Ibid.*, p. 547. Sembla que l'autor sembri, involuntàriament, la sospita que el virtuós mestre de l'engany i la ironia està encara exercint el seu art entre nosaltres, perquè, ¿com es pot creure en algú que ens diu: «Jo enganyo, creieu-me!»? Quin caràcter tenen les seves paraules en quant escriptor, el de l'engany –amb el benentès que es tracta d'un engany en la veritat– o bé el de la veritat?

31. *Ibid.*, p. 549.

32. *Ibid.*, p. 547.

sofriments de l'autor ens són oferts com a evidència de la seva veracitat: «El que dic és veritat, i *ho demostro* pel fet que sóc perseguit; aquesta és la veritat, i *puc provar-ho* pel fet que sóc burlat»³³. Però aquest «sil·logisme miraculós»³⁴ no prova res. El «*Magister* de la ironia»³⁵ hauria de saber que no tothom qui és perseguit és per això un màrtir i un testimoni de la veritat. Tampoc els noms personals citats no són prova de res. A tot estirar, prova que no hi ha proves; és a dir, prova que la narració és fictícia, una construcció que el narrador mateix basteix fent ús dels recursos personals i històrics. A fi de què? A fi de donar-li justament el que no té, o sigui sentit.

Finalment, en el tercer capítol, Kierkegaard fa inversament el que havia fet en el segon, és a dir, no explicar l'obra a partir del seu autor (existència), sinó l'autor a partir de la seva obra (escriptura). Dit altrament, confessa, ja sense ironies, que no ha escrit l'obra sinó que més aviat s'ha escrit en ella, per bé que, en escriure-s'hi, hagi acabat escrivint-la: «En conseqüència, tota l'activitat literària gira entorn del problema d'arribar a ser cristià en la cristiandat; i aquesta és l'expressió de la part que la providència té en la meua professió d'autor: que és l'escriptor mateix qui ha estat educat d'aquesta manera, però essent-ne conscient des del primer moment»³⁶.

L'escriptor, doncs, no era algú que tingués un pla prèviament estudiat que després portava a terme en les seves obres, ans al contrari, algú que obeïa el pla d'altri i que, en la seva obediència, el feia realitat: «En la producció no hi ha hagut mai el menor retard i tot el que he necessitat, sempre ho he tingut a la mà, just en l'instant que ho necessitava. Tota la producció ha tingut, en cert sentit, un curs ininterromput, com si no hagués fet res més que copiar diàriament una part determinada d'un llibre imprès»³⁷. D'aquesta manera, *El punt de vista*, text que es presentava com el «meta-text» que donaria raó de tota la producció, es descobreix ara com a còpia d'un text preexistent; nodrint-se ell mateix d'un «pre-text».

L'autor s'adona del límit de la seva suposada independència i autoritat com a escriptor, atès que no ha estat ell qui ha dirigit l'escriptura, sinó més aviat l'escriptura qui l'ha dirigit a ell; direcció que s'interpreta aquí religiosament com a «providència [*Styrelse*]». Kierkegaard ha estat dirigit pel text, fins al punt de ser escrit en el procés mateix de la producció. De tal manera que, quan l'autor dóna una llambregada per la totalitat de la seva obra, no s'hi sent identificat i es troba amb la mateixa tasca d'apropiació en què qualsevol lector es trobaria: «He de dir sincerament que no puc entendre el conjunt [de l'obra], justament perquè puc entendre'l en el més mínim detall; però el que no puc entendre és que ara pugui entendre'l; i, tanmateix, no gosaria de cap manera dir que en l'instant de començar-lo l'entengués amb tanta precisió, encara que sigui jo qui l'hagi fet i portat a terme cada pas mitjançant la reflexió»³⁸.

33. *Ibid.*, pp. 553-554. Les cursives són meves, aquí i en l'anterior citació.

34. *Ibid.*, p. 553.

35. *Ibid.*, p. 552.

36. *Ibid.*, p. 575.

37. *Ibid.*, p. 561.

38. *Ibid.*, pp. 561-562.

Tot sembla apuntar que el sentit religiós d'ambdós, autor i obra, no és un sentit donat, sinó més aviat un sentit que es dona en el si de la narració mateixa. Per aquest motiu, l'autor ens confessa que el sentit és quelcom que se li escapa i que només pot apropiarse'n per mitjà de la simultània narració i lectura de si mateix. Allò que Kierkegaard és com a escriptor és una veritat que l'autor no pot comunicar directament, ja que no es tracta d'un saber que tingui i per això hagi de transmetre, sinó més aviat d'una possibilitat que repetidament s'ha d'apropriar i realitzar en el si de la narració mateixa. L'autoritat de l'autor que declarava ser un escriptor religiós queda així totalment desautoritzada, car necessita de l'obra per a configurar-se com a tal. És solament en i en virtut de l'acció de l'obra que l'autor pot constituir-se com a escriptor religiós. De tal manera que és l'obra -i no l'autor- qui dona a l'escriptor la qualitat de ser religiós.

Així mateix, i seguint Garff³⁹, l'autor del *Punt de vista* s'ha inscrit en un dilema de difícil solució: per una banda, si Kierkegaard s'instal·la en la posició d'un tercer per a poder donar una visió objectiva de la seva producció, aleshores es veu obligat a renunciar al dret que té l'autor a determinar el significat de la totalitat de les seves obres i, per tant, *el* punt de vista de l'autor perd el seu singular estatus i esdevé *un* -entre molts i a debatre- punts de vista. Per altra banda, si Kierkegaard insisteix a ser el millor qualificat intèrpret de la seva producció, basant-se en l'indiscutible fet que ell n'és, malgrat tot, l'autor, aleshores ha de renunciar a la part que la providència té en la seva professió d'autor⁴⁰ i defensar-se *qua* escriptor, la qual cosa és «una falsedat, la qual, encara que m'ajudés a guanyar insensatament tot el món, seria eternament la meua perdició»⁴¹.

3. *El punt de vista o un punt de vista*

«Hom podria arribar a pensar que
fins i tot allò que fou signat sota
el nom de Søren Kierkegaard no sigui
incondicionalment la seva última paraula
(sinó un punt de vista).»

Peter Christian Kierkegaard⁴²

39. J. GARFF, *op. cit.*, p. 97.

40. SVI XIII, pp. 556-575.

41. *Ibid.*, pp. 518-519.

42. B. KIRMMSE, *Encounters with Kierkegaard, A Life as Seen by His Contemporaries* (títol de l'edició danesa: *Søren Kierkegaard Truffet*). Princeton: Princeton University Press, 1996, p. 149.

Crec que el tema fonamental del *Punt de vista* no és tant la qüestió de si Kierkegaard n'és o no l'autor com la qüestió de si en la producció kierkegaardiana hi pot haver quelcom que pugui anomenar-se «autor», o, encara més, la qüestió de si en la producció kierkegaardiana existeix una relació d'autoria i com s'hi estableix. Si definim «autor» com la causa d'un text i el propietari exclusiu del

seu sentit, aleshores Kierkegaard diu l'última paraula sobre la seva activitat com a escriptor i *El punt de vista* esdevé el punt de vista, l'únic que hi ha i per haver. Però no és justament aquesta definició la que *El punt de vista* com a text desqualifica?

En l'apartat precedent he intentat d'assenyalar que, malgrat el punt de vista autoritari de *El punt de vista*, l'autor no parava de desautoritzar-se en quant autor, fins al punt d'atorgar l'absoluta autoritat de la producció a la providència. També he intentat de fer veure que, com a lectors de *El punt de vista*, hem estat en molts moments la riulla de la més aguda ironia kierkegaardiana. Víctimes d'una estratègia més, que, per acabar-ho d'adobar, s'amagava rere la més subtil de les disfresses: la de directa i sincera confessora d'estratègies.

L'autor de *El punt de vista* confessava que la pseudonímia no havia estat altra cosa que una estratègia per a trencar la il·lusió de la cristiandat. Amb aquest fi, l'autor, que era religiós, davallava al nivell estètic del seu públic per atraure la seva atenció i, un cop aconseguida, mostrar-li l'autèntica veritat del cristianisme. Una comunicació directa només hauria provocat rebuig i, de retruc, el reforç de la il·lusió que es pretenia eliminar. Per aquest motiu, calia col·locar el seu públic en una situació contradictòria, de la qual no es pogués deslliurar, tret que decidís apropiat-se, per si mateix, de la veritat.

A jutjar per aquesta confessió, sembla inevitable sospitar que la contradicció a què hem estat exposats en *El punt de vista* és de la mateixa índole: un autor que, aparentant tenir l'autoritat de comunicar-nos directament allò que significa *qua* escriptor i havent atret la nostra atenció amb l'encanteri de tal comunicació, aprofita l'oportunitat per a desautoritzar-se. En *El punt de vista* s'afirma que «és impossible obligar una persona a acceptar una opinió, una convicció, una creença», però que sí que és possible «obligar-la a parar-hi compte» i, en «obligar-la, aconseguir així també el propòsit d'obligar-la a jutjar»⁴³. Doncs bé, crec que això és justament el que Kierkegaard fa amb *El punt de vista*: obligar-nos a jutjar la seva obra per nosaltres mateixos. Però quina és, aquest cop, la il·lusió que cal trencar i que implica que Kierkegaard empri el mètode indirecte de l'engany en la veritat? Quina és, aquest cop, la il·lusió que cal trencar per a obligar-nos a parar compte i jutjar? Doncs ni més ni menys que la il·lusió de pensar-nos que Kierkegaard, *in propria persona*, desvelaria tots els secrets de la seva producció. Ni més ni menys que la il·lusió de pensar-nos que *El punt de vista* seria la nota secreta que definitivament obriria pas al paradís kierkegaardianà. Ja Kierkegaard adverteix de la niciesa d'aquesta il·lusió en una nota del seu diari:

Després de la meua mort, ningú no trobarà en els meus papers (aquest és el meu consol) un sol aclariment d'allò que *realment* ha omplert la meua vida, ni *aquell* escrit

43. SVI XIII, 538.

en el meu interior que ho explica tot, i que sovint converteix en esdeveniments de summa importància allò que per al món són simples foteses i que jo mateix considero fútils quan prescindixo de la nota secreta que els explica⁴⁴.

Tot i això, no hem fet cas de l'advertència i ha calgut que fos Kierkegaard mateix qui, per mitjà de *El Punt de vista*, ens fes entrar en raó: Kierkegaard, posicionant-se com a autor –és a dir, assumint el rol que la nostra mateixa il·lusió projectava en l'obra–, aprofita l'avinentsa per a desautoritzar-se *qua* autor amb la contradicció performativa de realitzar una empresa, per definició, irrealitzable; és a saber, donar un sentit objectiu i absolut de la seva obra i d'ell mateix com a escriptor. D'aquesta manera, el que fa Kierkegaard en l'obra és precisament reflectir la il·lusió de pensar-nos que *El punt de vista* és «aquell escrit que ho explica tot» i una vegada ens hi té ben amarrats, trencar-la en mostrar-nos que ningú no es pot erigir com a propietari del sentit, puix que només en podem ser mers arrendataris. Anàlogament al poder que l'home exerceix davant la creació, a saber, no d'absolut domini, sinó d'acolliment i de responsabilitat, Kierkegaard en quant autor es fa només responsable de la seva producció, no essent en cap moment l'únic creador. Consegüentment, *El punt de vista* en quant text no actua com la perspectiva transcendent que unifica el cànon kierkegaardian, sinó única-ment com una perspectiva més; una veu més en la gran simfonia kierkegaardiana.

44. SKS 18, JJ:95.

45. Una cosa similar ens sugereix Miguel de Unamuno quan, amb referència a un dels seus personatges, escriu: «¡Es que Augusto Pérez eres tú mismo!... –se me dirá–. ¡Pero no! Una cosa es que todos mis personajes novelescos, que todos los agonistas que he creado los haya sacado de mi alma, de mi realidad íntima –que es todo un pueblo– y otra cosa es que sean yo mismo. Porque ¿quién soy yo mismo? ¿Quién es el que se firma Miguel de Unamuno? Pues... uno de mis personajes, una de mis criaturas, uno de mis agonistas. Y ese yo último e íntimo y supremo, ese yo trascendente –o immanente– ¿quién es? Dios lo sabe... Acaso Dios mismo» (M. DE UNAMUNO, *Tres novelas ejemplares y un prólogo*, dins *Obras completas*. Barcelona: Vergara, 1958, vol. IX, pp. 419-420).

46. Vegeu *Pap*. VIII, 2, B 81, on Kierkegaard afirma que el terme «receptor [*Modtager*]» de la comunicació és actiu i no passiu.

Així, doncs, el germà de Kierkegaard tenia raó: Søren Kierkegaard és un pseudònim més de la gran producció. I a la millor tots els pseudònims no deixen de ser res més que pseudònims de Déu, en la mesura en què només ell és qui pot erigir-se com l'autor absolut⁴⁵. En aquest sentit, la paraula que tenim de l'autor que és i era un escriptor religiós no té el caràcter d'última paraula sobre la producció, sinó el d'una paraula més davant la qual també caldrà pronunciar-se. Sembla el lector, doncs, l'únic amb l'habilitat de decidir sobre l'autenticitat de la paraula de l'autor, car és ell l'únic amb la capacitat de comprendre-la i apropiari-se-la. Per tant, digui el que digui l'autor, l'explicació que ell és un escriptor religiós no es farà avinent fins que el seu lector la presenciï i, en virtut de presenciar-la, la realitzi. Kierkegaard no pot imposar la religiositat de la seva obra, però sí proposar-la a fi i efecte que sigui el lector qui, lliurement, decideixi o no compartir-la. D'aquesta manera el lector es farà conscient de ser un subjecte actiu amb l'exigència de donar un sentit a l'obra i no merament un subjecte passiu amb l'obligació d'acollir-ne un de ja donat⁴⁶.

Crec que aquest marc de llibertat –des del qual autor i lector es veuen empesos a apropiari-se del sentit de l'obra– és un clar paral·lel literari del marc de llibertat que presenta la dialèctica existencial

kierkegaardiana. En ella, l'existència tampoc no és un fet acabat que pugui explicar-se de manera objectiva i definitiva, sinó més aviat una possibilitat oberta a la constant realització. D'aquí ve que, en *El punt de vista*, Kierkegaard proposi una vegada més -tot i que ara l'objecte d'estudi és la seva pròpia obra- una concepció dialèctica de la realitat en detriment d'una de metafísica, la qual cosa fa que el significat religiós determinat en *El punt de vista* per a la resta de la producció sigui vist com una possibilitat a realitzar en el si d'una comprensió, més que no pas una necessitat a assumir en el si d'una catequesi. És ben bé que l'autor de *El punt de vista* ens ha posat al bell mig d'un radical *Enten-eller* (O això o allò): o adoptem una actitud metafísica i traïm Kierkegaard en concebre la determinació del sentit religiós de l'obra com allò que se'ns dóna en el text (do), o sigui com una comunicació absoluta del sentit que obra i escriptor ja tenen per si mateixos, o bé adoptem una actitud dialèctica i som fidels a Kierkegaard en concebre la determinació del sentit religiós de l'obra com allò que es dóna en el text (tasca), o sigui com l'acte mateix que obra i escriptor tenen per a donar-se justament el que no tenen per si mateixos: sentit. Amb això darrer no vull dir que tot sigui un absolut sense sentit. És més, dir que és un absolut sense sentit seria novament caure en la concepció metafísica d'un sentit prèviament establert, malgrat que en aquest cas sigui negat. Allò que se'ns mostra és que, així com l'existència, el sentit religiós de l'obra kierkegaardiana no és quelcom ja fet i previ, sigui en positiu o en negatiu, sinó més aviat quelcom a fer, una tasca que ambdós, autor i lector, es veuen empesos a realitzar.

4. Conclusió

Comptat i debatut, potser sí que *El punt de vista* es pot veure com a clau de lectura kierkegaardiana, però no perquè se'ns reveli què volia dir Kierkegaard com a escriptor, sinó perquè se'ns revela com cal llegir-lo. Essent així, la clau no ens obre pas al misteri kierkegaardia, sinó que més aviat ens hi disposa.

El punt de vista és un text que porta el lector a la disposició d'entendre, més que no pas a l'entesa. Un text la clau del qual no obre la porta a un paradís kierkegaardia ja fet i servit en safata, sinó, al contrari, a un paradís que està per fer i que exigeix del nostre esforç per realitzar-lo. D'això se'n desprèn que Kierkegaard en quant escriptor no escrigui per ser admirat, no per a la seva glorificació, sinó més aviat per a la glorificació del lector. Per aquest motiu es fa, com Sòcrates, absent en l'obra, ocasió del sentit i no pas causa d'aquest⁴⁷. La grandesa de Sòcrates consistia a negar-se a ser una autoritat i deixar lliure el deixeble per a fer-lo conscient de la veritat. Kierkegaard en quant autor segueix el mateix dinamisme socràtic i

47. Vegeu els capítols I-II de les *Engrunes filosòfiques* (SKS 4, 218-242).

per això s'oculta constantment darrere els seus pseudònims, com aquell «autor implícit no representat» que deixa lliure l'espai de comprensió del sentit, a fi i efecte que aquest pugui sorgir en llibertat i sigui apropiat per als lectors. El sentit és present en les seves obres, però sempre amagat en la seva totalitat i només transparent de ma-nera fragmentària. Així, el sentit pot romandre intacte i sempre inaccessible a qualsevol pretensió de convertir-lo en allò que no és: una objectivació.

Podríem dir que, en Kierkegaard, l'autor és algú que alhora vela i revela el sentit de la seva obra. D'aquí l'analogia amb Jesús: «Pre-nem l'exemple més elevat: tota la vida de Crist a la terra no hauria estat més que un joc si ell hagués anat d'incògnit fins a l'extrem de passar completament desapercebut per la vida i, no obstant això, Crist va anar d'incògnit»⁴⁸. La revelació bíblica, així com la de Kierkegaard en quant escriptor, no és una *a-letheia*. Allò que es revela no és el que estava ocult i ara es descobreix (re-vela), perdent, en conseqüència, el seu caràcter ocult. Més aviat, allò que es revela és allò que, esdevenint, es manifesta i s'oculta simultàniament. Per això allò que es revela és també allò que es reserva, no tant perquè l'aspecte manifest ens remeti a un aspecte ocult, sinó perquè cap de les manifestacions per les quals pren realitat no és suficient per a traduir l'acte interior que és en el seu origen. Aquest escapa a tot intent de possessió, perquè allò que es manifesta no exhaureix el seu ésser vertader. Així mateix, i tornant a l'analogia, fins i tot Crist que és plenitud de la revelació, en quant qui l'ha vist a ell ha vist el Pare⁴⁹, no manifesta de manera absoluta Déu, sinó que alhora vela i revela. En certa manera, en Jesús, Déu continua essent un *Deus absconditus*⁵⁰, un Déu amagat: «El pare és més gran que jo»⁵¹. L'obra kierkegaardiana gaudeix també de la mateixa *abscondeitas* de Déu, puix que és, com Jesús (Déu-home), un signe de contradicció⁵², una perfecta duplicitat estètico-religiosa, la resposta de la qual no es troba en l'autor i la seva escriptura, sinó més aviat en l'actitud existencial del lector.

D'aquesta manera, lluny de romandre'n discordant, *El punt de vista* es presenta com l'últim esforç kierkegaardia per mantenir-se fidel al caràcter dialèctic i indirecte de tota la seva producció, ja que, si bé l'obra diu ser «aquell escrit que ho explica tot», ensem fa impossible o, millor dit, fa fer impossible una explicació d'aquesta mena.

Dir o no dir, parlar o callar: tot és el mateix⁵³, perquè tant el fet de parlar com el de romandre en silenci porten l'autor cap a un mateix lloc, cap al fracàs d'explicar-nos que «és i era un escriptor religiós»⁵⁴. Per això el temps de parla en el qual s'insereix l'obra esdevé novament un temps de silenci. Malgrat que en *El punt de vista* Kierkegaard trenqui el silenci que durant anys havia mantingut en

48. SVI XIII, 525.

49. Jn 14,9.

50. Is 45,15, segons la Vulgata.

51. Jn 14,28.

52. Vegeu *Exercitació en el cristianisme* (SVI XII, 116-119).

53. L'autor mateix es fa ressò d'aquest problema quan en *El punt de vista* diu: «Fes-ho o no ho facis; calla o parla; ambdues coses són igualment fútils» (SVI XIII, 573). Vegeu també *O això O allò* (SKS 2, 47-48).

54. Vegeu nota 5.

quant escriptor, la seva loquacitat no fa res més que mostrar-se impotent i, per tant, acaba fent-lo més silenciós que mai. Lluny de romandre callat, fa audible el seu silenci.

DOLORS PERARNAU

Becària a la Howard and
Edna Hong Kierkegaard Library
de Northfield (Minnesota)
[ndpvweb@jazzfree.com]